

Czym jest praca
licencjacka?

Praca licencjacka = praca dyplomowa

generalny sprawdzian wiedzy? → generalny sprawdzian umiejętności:

- technicznych → student potrafi pisać dłuższe teksty, umie konstruować poprawnie zdania, posługiwać się językiem oraz opracowywać graficznie tekst
- korzystania z dostępnych zasobów wiedzy naukowej → umie wyselekcjonować i wykorzystać literaturę naukową i odróżnić ją od tej, o niskiej wartości naukowej lub wręcz pseudonaukowej
- potrafi samodzielnie stworzyć tekst o charakterze naukowym

Tekst o charakterze naukowym, czyli co?

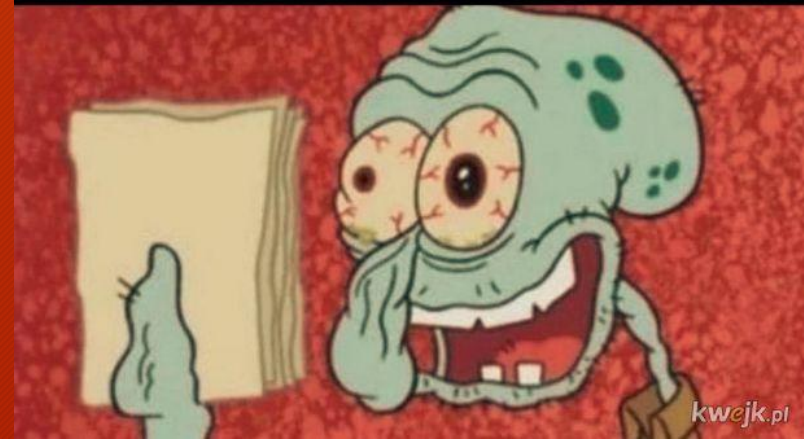
- praca licencjacka wymaga oryginalności:
 - praca nie może stanowić plagiatu
 - praca wymaga np. nowego ujęcia badanego problemu, interesującego zaprezentowania zjawisk już zbadanych, lecz nieprzedstawionych w sposób przejrzysty
- praca licencjacka wymaga metodycznego myślenia = sprawności intelektualnej
- praca licencjacka wymaga zastosowania metod naukowych
- dodatkowe kryteria:
 - pracochętność → badania empiryczne, estetyka pracy itd.
 - przydatność w praktyce

Wybór tematu i tytułu pracy

- określenie preferencji studenta co do zakresu przedmiotowego pracy
- wybór konkretnego aspektu tego zakresu

**Ja, który zadałem kłam wszystkim
twierdzeniom tych, którzy
twierdzili, że nie da się napisać
pracy licencjackiej w 24 godziny**

Temat pracy powinien być:

1. niezbyt szeroki i ogólnikowy
2. dostosowany do naszych warunków intelektualnych
3. odpowiedni do naszych zainteresowań naukowych
4. umożliwiający powodzenie w realizacji pracy → czasowo i co do dostępnych środków
5. mieszczący się w sferze aktywności naukowej promotora 😊

Wymogi co do treści tytułu:

1. krótki i precyzyjny → określa zakres rzeczowy, podmiotowy, przestrzenny i czasowy
2. informacyjnie nośny → praca musi być z nim zgodna
3. poznawczo intrygujący → nie może być zbyt banalny
4. poprawny językowo → zgodny z regułami języka polskiego

Struktura i plan pracy

- strona tytułowa
- spis treści
- opcjonalnie: wykaz skrótów
- wstęp
- rozdziały, podrozdziały itp.
- zakończenie
- wykaz literatury (bibliografia), wykaz tabel, wykaz rycin itp.
- streszczenie
- opcjonalnie: aneks

Układ pracy - wymogi:

- zgodność z tytułem → cała praca i każda jej część na temat + tytuł każdego rozdziału/podrozdziału nie może się pokrywać z tematem całej pracy
- wyczerpywalność tematu i kompletność planu → praca wyczerpuje temat, a przynajmniej najważniejsze aspekty
- logiczność struktury → zasada rozłączności podziału, ciągłości wynikania
- harmonijność →

WAŻNE: PLAN PRACY MUSI ZOSTAĆ ZAAKCEPTOWANY PRZEZ PROMOTORA!

Logiczność struktury

- zasada rozłączności podziału → czy podrozdziały nie pokrywają się ze sobą częściowo
- ciągłości wynikania → czy jedna część pracy wynika z innej
- odpowiedni sposób prezentacji problemu:
 - część I = uwagi wstępne, definicje, punkt wyjścia do rozważań
 - część II = rozwinięcie wątków i ich analiza
 - część III = refleksja końcowa i podsumowanie ustaleń
- WAŻNE: każdy rozdział zaczyna się od uwag wstępnych i kończy na konkluzjach
- najwięcej czasu poświęcamy przedstawieniu własnych wyników badań i ich omówieniu (rozwinięciu)

Strona tytułowa

- Zawiera podstawowe informacje o pracy:
 - tytuł
 - imię i nazwisko autora
 - numer albumu
 - imię i nazwisko promotora
 - miejsce powstania pracy:
 - uczelnia
 - wydział
 - kierunek
 - miejsce wydania (miasto)
 - rok wydania

Przykład strony tytułowej

uczelnia, wydział, kierunek studiów

imię i nazwisko

numer albumu

tytuł pracy (po polsku i po angielsku)

formuła dotycząca przygotowania
pracy pod kierunkiem Promotora

miejsowość i rok wydania

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
Wydział Prawa i Administracji w Poznaniu
Stacjonarne Studium Prawa

Jagoda Dzida

(NR ALBUMU 376806)

WYKRYWANIE KŁAMSTWA W TOKU
PRZESŁUCHANIA

(ang. Deception detection during interrogation)

Praca magisterska przygotowana w Pracowni Kryminalistyki
pod kierunkiem dr hab. Szymona Matuszewskiego

Poznań 2016

Spis treści

- stanowi swoisty plan pracy
- przejrzysty podział
- załączamy numery stron poszczególnych elementów pracy

Spis treści

Wstęp.....	- 8 -
1. Przesłuchanie.....	- 10 -
1.1. Pojęcie.....	- 10 -
1.2. Podstawy prawne.....	- 10 -
1.3. Rodzaje.....	- 11 -
1.3.1. Przesłuchanie świadka.....	- 11 -
1.3.2. Przesłuchanie podejrzanego/oskarżonego.....	- 13 -
1.3.3. Przesłuchanie biegłego.....	- 14 -
1.3.4. Przesłuchanie małoletniego do lat 15.....	- 14 -
2. Ocena wiarygodności.....	- 15 -
2.1. Pojęcie.....	- 15 -
2.2. Kryteria.....	- 15 -
3. Kłamstwo.....	- 17 -
3.1. Pojęcie.....	- 17 -
3.2. Rodzaje.....	- 18 -
3.3. Wykrywanie.....	- 18 -
3.3.1. Uwagi ogólne.....	- 18 -
3.3.2. Postawa kłamcy.....	- 19 -
3.3.3. Czynniki wpływające na skuteczność wykrywania kłamstwa.....	- 27 -
3.3.4. Szkolenie.....	- 28 -
4. Badania dotyczące wykrywania kłamstwa.....	- 30 -
4.1. Uwagi ogólne.....	- 30 -
4.2. Metody instrumentalne.....	- 30 -
4.2.1. Badania wariograficzne.....	- 30 -
4.2.2. Psychologiczny analizator stresu.....	- 32 -
4.2.3. Termowizja.....	- 32 -
4.2.4. Funkcjonalny magnetyczny rezonans jądrowy.....	- 32 -
4.2.5. EEG.....	- 33 -
4.2.6. FACS.....	- 33 -
4.2.7. SPOT.....	- 33 -
4.3. Metody nieinstrumentalne.....	- 34 -
4.3.1. Hipnoza.....	- 34 -
4.3.2. Techniki przesłuchania.....	- 34 -
4.3.3. Narkoanaliza.....	- 38 -
4.3.4. Wykrywanie kłamstwa na podstawie zachowań werbalnych i niewerbalnych.....	- 39 -
5. Wykrywanie kłamstwa w toku przesłuchania – badania własne.....	- 40 -
5.1. Wprowadzenie.....	- 40 -
5.2. Materiał i metody.....	- 41 -
5.2.1. Plan badania.....	- 41 -

5.2.2. Probandci.....	- 42 -
5.2.3. Materiał badawczy.....	- 42 -
5.2.4. Procedura badawcza.....	- 43 -
5.2.5. Metody analizy danych.....	- 44 -
5.3. Wyniki.....	- 45 -
5.4. Dyskusja wyników.....	- 53 -
5.4.1. Skuteczność wykrywania kłamstwa wśród probantów.....	- 53 -
5.4.2. Skuteczność wykrywania kłamstwa wśród osób przesłuchiowanych.....	- 53 -
5.4.3. Symptomy, na podstawie których probanci wykrywali kłamstwo.....	- 54 -
5.4.4. Brak odpowiedzi probantów na niektóre typy pytań.....	- 55 -
5.4.5. Pleć a skuteczność wykrywania kłamstwa.....	- 55 -
5.4.6. Znajomość danej osoby a skuteczność wykrywania kłamstwa.....	- 55 -
5.4.7. Konkluzje.....	- 56 -
Zakończenie.....	- 57 -
Wykaz powoływanej literatury.....	- 59 -
Wykaz powoływanych aktów prawnych.....	- 63 -
Wykaz powoływanych orzeczeń.....	- 64 -
Wykaz powoływanych stron internetowych.....	- 65 -
Spis tabel.....	- 66 -
Spis rycin.....	- 67 -
Załączniki.....	- 68 -

Streszczenie (abstrakt) po polsku i po angielsku

- streszczenie pracy
- piszemy je tak, żeby czytelnik po zapoznaniu się z nim wiedział, o czym jest nasza praca i jakie płyną z niej wnioski

Przykład streszczenia

Abstrakt

Celem pracy było przedstawienie problematyki wykrywania kłamstwa w toku przesłuchania z uwzględnieniem obowiązujących przepisów karnoprosesowych. Niniejsza praca ma charakter przeglądowo-badawczy.

Część przeglądowa składa się z czterech rozdziałów, w których scharakteryzowano pokrótce wymogi prawne dotyczące przesłuchania, kryteria oceny wiarygodności zeznań, najważniejsze metody wykrywania kłamstwa oraz jego werbalne i niewerbalne symptomy.

W części badawczej dokonano próby odpowiedzi na pytanie, czy studenci prawa potrafią skutecznie wykrywać kłamstwo oraz czy możliwe jest ich przeszkolenie w tym zakresie. Badanie przeprowadzono na grupie studentów Wydziału Prawa i Administracji im. A. Mickiewicza w Poznaniu, których zadaniem było wypełnienie ankiety odnośnie prawdziwości zeznań osób przedstawionych na dwóch nagraniach. Odtworzenie drugiego nagrania zostało poprzedzone przeprowadzeniem szkolenia dotyczącego werbalnych i niewerbalnych symptomów kłamstwa.

Badanie wykazało, że studenci przed szkoleniem wykrywali kłamstwo ze średnią skutecznością ok. 40%, natomiast po szkoleniu skuteczność ta wzrosła średnio o 22%. Nie wykazano związku między znajomością danej osoby, a skutecznością wykrywania u niej kłamstwa ani predyspozycji jednej płci do wykrywania nieszczerości.

Wykazano, że skuteczność wykrywania kłamstwa przez studentów prawa można zwiększyć w wyniku szkolenia. Metoda ta, polegająca na obserwacji zachowań osoby przesłuchiwanego, może być w przyszłości skutecznie wykorzystywana również w toku procesu (ze względu na brak zakazów dotyczących wykorzystywania większości nieinstrumentalnych metod wykrywania kłamstwa podczas przesłuchania).

Słowa klucze: przesłuchanie, wykrywanie kłamstwa, kłamstwo, szkolenie.

Abstract

The study, consisting of both research and review, was conducted to describe the problem of deception detection during interrogation with regard to criminal procedure.

The overviewing part consists of four chapters, in which legal requirements of interrogation, reliability assessment criteria, the most important deception detection methods and both verbal and non-verbal cues to deception were shortly described.

The research tries to answer the question, if law students are able to effectively detect deception and whether it is possible to improve their effectiveness through training. The research was conducted on a group of Law Faculty students of Adam Mickiewicz University in Poznań. They were asked to fill in the questionnaires about veracity of people's statements recorded on two records. The second record was preceded by the training concerning verbal and non-verbal cues to deception.

The research revealed that students without training detected deception with mean accuracy of about 40%, while after training the accuracy increased meanly by 22%. Neither relation between people's familiarity and ability to detect their lies, nor any sex predisposition to detect deception was observed.

It was proved that law students' deception detection accuracy can be increased through training. This method of observing people's behaviour during interrogation can in the future be successfully used in criminal procedure (due to lack of prohibition to use most of uninstrumental deception detection methods during interrogation).

Key words: interrogation, deception detection, lie, training.

Wstęp

- kilka stron (do 5 stron)
- zwięzłe ujęcie dotychczasowych badań w danej dziedzinie, doprecyzowanie informacji z tytułu, zawarcie treści pracy

kiedy piszesz licencjat

	
dlatego	uwzględnijąc całość tych wszystkich czynników i biorąc pod uwagę uwarunkowania sytuacji, działania i rzeczy wymienione wcześniej

kwajk.pl

Wstęp

jak konstruować wstęp - ważne elementy:

- ogólne wprowadzenie do tematu pracy i jej problematyki
- zwięzła prezentacja dotychczasowych badań i ich wyników odnośnie do poruszanej problematyki → krytyczna analiza stanu badań i odpowiedni dobór źródeł → kończy się refleksją dotyczącą pewnego deficytu wiedzy w danej dziedzinie
- szczegółowa prezentacja własnego zagadnienia badawczego → wraz z podaniem przyczyn, dlaczego chcemy się nim zająć
- redagowany po zakończeniu pisania całej pracy
- zdania pisane w czasie przyszłym
- „esencja treści”

Elementy składowe wstępu

(I) OGÓLNE WPROWADZENIE DO OBSZARU PROBLEMOWEGO PRACY
– PODPROWADZENIE POD TEMAT

(II) OGÓLNA PREZENTACJA DOTYCHCZASOWYCH BADAŃ
Z DANEJ DZIEDZINY (PROBLEMATYKI) I ICH WYNIKÓW

(III) PREZENTACJA WŁASNEGO PRZEDSIĘWZIĘCIA BADAWCZEGO

(1)

MOTYWY PODJĘCIA TEMATU
(a) obiektywne i (b) subiektywne

(2)

PROBLEM BADAWCZY
(a) pytania rozstrzygnięcia i (b) pytania dopełnienia

(3)

CELE PRACY
(a) opisowy; (b) wyjaśniający;
(c) przewidujący; (d) instrumentalny

(4)

HIPOTEZY
(a) podstawowe i (b) uszczegóławiające

(5)

ZAKRES PRACY
(a) podmiotowy; (b) rzeczowy – materialny;
(c) przestrzenny – terytorialny; (d) czasowy

(6)

METODY, TECHNIKI I NARZĘDZIA BADAWCZE

(7)

CHARAKTERYSTYKA STRUKTURY PRACY

Tematyka wykrywania kłamstwa nie jest powszechnie podejmowana przez prawników, pomimo niewątpliwych korzyści, jakie płyną z poprawnej oceny prawdziwości wypowiedzi. Jest to zapewne spowodowane brakiem regulacji prawnych w tym zakresie. Można by przyjąć, że w związku z nieuwagą prawodawcy prawnicy są ubożsi w wiedzę, jak poprawnie odróżniać kłamstwo od prawdy. Z pewnością sposoby wykrywania kłamstwa, w szczególności na podstawie jego werbalnych i niewerbalnych symptomów, do dziś są domeną psychologów, jednakże prawnicy również sięgają do owych metod. Przyczyna jest prozaiczna: prawnicy z kłamstwem w swojej praktyce zawodowej spotykają się zdecydowanie częściej niż psychologowie i to na nich (a nie na psychologach) spoczywa ciężar odpowiedzialności, m.in. w procesie karnym za niewłaściwy wymiar kary lub niesłuszne skazanie. Nadal głównym środkiem dowodowym, podlegającym ocenie w toku procesu, są zeznania świadków i wyjaśnienia podejrzanych (czy też oskarżonych). To na ich podstawie z reguły stawiane są zarzuty i wymierzana jest kara lub środki karne, dlatego istotna jest skuteczna ocena wiarygodności oraz prawdziwości owych zeznań i wyjaśnień, już na etapie przesłuchania. W związku z tym stwierdzić należy, że prawnicy również powinni zainteresować się tematyką wykrywania kłamstwa, gdyż bez znajomości symptomów świadczących o kłamstwie nie jest możliwe rzetelne wykonywanie ich działalności zawodowej.

Niniejsza praca ma charakter przeglądowo-badawczy. W części przeglądowej oparto ją na literaturze zarówno polskiej, jak i anglojęzycznej, wykorzystując najnowsze dostępne wyniki badań (w przeważającej części korzystając z literatury ostatniego dwudziestolecia). Celem pracy było przedstawienie problematyki oceny prawdziwości zeznań i wyjaśnień w toku przesłuchania, z uwzględnieniem obowiązujących przepisów procedury karnej. W tym celu w pracy zamieszczono również charakterystykę najważniejszych metod wykrywania kłamstwa.

Część przeglądowa niniejszej pracy składa się z czterech rozdziałów. Rozdział pierwszy dotyczy przesłuchania, jego pojęcia, podstaw prawnych oraz rodzajów. Rozdział drugi zajmuje się pojęciem oceny wiarygodności oraz kryteriami wiarygodności. Rozdział trzeci opisuje kłamstwo - zarówno samo pojęcie, jak i poszczególne jego rodzaje oraz metody wykrywania, wraz z przedstawieniem werbalnych i niewerbalnych symptomów kłamstwa. Rozdział czwarty przedstawia przegląd badań dotyczących wykrywania kłamstwa, zarówno z użyciem metod instrumentalnych, jak i nieinstrumentalnych.

Głównym celem badania, przedstawionego w niniejszej pracy, było sprawdzenie, czy i jak skutecznie studenci prawa potrafią wykrywać kłamstwo w toku przesłuchania oraz czy możliwa jest poprawa owej skuteczności w wyniku szkolenia odnośnie werbalnych i niewerbalnych symptomów kłamstwa. Do pobocznych celów należało ustalenie, czy istnieją predyspozycje jednej płci do skuteczniejszego wykrywania kłamstwa oraz czy znajomość osoby przesłuchiwanej wpływa na skuteczność wykrywania u niej kłamstwa. Dotychczasowe badania potwierdziły możliwość

skutecznego przeszkolenia studentów w tym zakresie, wykazując wzrost skuteczności wykrywania kłamstwa w wyniku szkolenia rzędu ok. 10-15%. Istniały jednak znaczne rozbieżności zarówno w zakresie początkowej skuteczności probantów, jak i samego szkolenia, bowiem w większości przypadków pod uwagę brano nie jedną grupę studentów, która w trakcie badania podlegała szkoleniu, lecz dwie grupy, z których tylko jedna odbywała odpowiednie szkolenie. Badania takie pozostawiają znaczne wątpliwości co do samej skuteczności szkolenia, porównywano bowiem dwie grupy osób, różniące się przecież początkową skutecznością wykrywania kłamstwa. Należy zaznaczyć, że badania, podczas których faktycznie badano skuteczność szkolenia probantów, nie dotyczyły studentów konkretnego kierunku, czy też wydziału, a jedynie studentów jako takich. Trudno więc było ocenić, jak w takich badaniach radzą sobie konkretnie przyszli prawnicy oraz czy możliwe będzie przeszkolenie tej konkretnej kategorii studentów. Z tego powodu konieczne było przeprowadzenie badań ukierunkowanych na studentów prawa, bowiem to oni w przyszłości dokonywać będą oceny wiarygodności zeznań i wyjaśnień w toku procesu.

Badanie przebiegało dwuetapowo, wymagało również sporządzenia nagrań audiowizualnych z dwukrotnego przesłuchania 3 osób, które to nagrania były odtwarzane probantom w toku badania. W pierwszym etapie probanci zostali poproszeni o ocenę prawdziwości zeznań uzyskanych w czasie pierwszego przesłuchania wspomnianych wcześniej osób. Drugi etap poprzedzony był szkoleniem na temat werbalnych i niewerbalnych symptomów kłamstwa wraz z uwidocznieniem owych symptomów na oglądanym wcześniej przez probantów nagraniu. Drugi etap polegał, podobnie jak etap pierwszy, na ocenie prawdziwości zeznań pochodzących z drugiego przesłuchania. Jedyną istotną różnicą pomiędzy pierwszym a drugim etapem badania, było szkolenie probantów. Materiał badawczy stanowiły wyniki ankiet wypełnianych przez probantów, będącymi studentami prawa na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu.

Kwestie ważne dla decyzji o podjęciu tematu

- motywy i racje podjęcia danego tematu
- problem badawczy
- cel pracy
- hipoteza
- zakres pracy
- metody, techniki i narzędzia badawcze
- struktura pracy

**Kiedy okazało się, że on samego
narzekania na to, że musisz pisać
licencjat, licencjat się nie napisał**

Motywy i racje podjęcia danego tematu

- przyczyny o charakterze naukowym:
 - obiektywne:
 - potrzeba wypełnienia luki w dotychczasowym stanie wiedzy z danej dziedziny
 - subiektywne:
 - związek danej dziedziny z zainteresowaniami studenta/jego przyszłą pracą zawodową itp.

Problem badawczy

- poważne zagadnienie, zadanie wymagające rozwiązania
- formułowany w postaci pytania odnoszącego się do istoty danej pracy
- pytania problemowe - 2 formy:
 - pytania rozstrzygnięcia: „czy...”
 - pytania dopełnienia: „kiedy...”, „jaki...”, „w jakich warunkach...”, „w jakim stopniu...” itp.
- pytania problemowe nie są pytaniami, na które można odpowiedzieć wprost

Cel pracy

- musi współgrać z problemem badawczym
- nie tylko rozwiązanie problemu, lecz także pożądane skutki prowadzonych badań i analiz
- zgodnie z 4 celami i funkcjami poznania naukowego:
 1. funkcja opisowa → rzetelny opis rzeczywistości
 2. funkcja wyjaśniająca → związki przyczynowo-skutkowe (dlaczego zjawisko zaistniało)
 3. funkcja przewidująca → jak dana rzeczywistość będzie wyglądać w przyszłości, co się stanie (i w jakich warunkach)
 4. funkcja instrumentalna → co trzeba zrobić, aby przewidywania spełniły się (lub aby się nie spełniły)
- cel pracy może dotyczyć jednego lub niektórych z powyższych celów

Hipoteza

- problem badawczy = pytanie
- hipoteza = przewidywana odpowiedź na pytanie
- wymaga weryfikacji:
 - potwierdzenia pełnego/częściowego
 - odrzucenia (falsyfikacji)
- w pracy licencjackiej/magisterskiej można ograniczyć się do 1 lub 2 hipotez głównych
- stawiamy też hipotezy szczegółowe

Jak to może wyglądać w praktyce...

Niniejsze badanie przeprowadzone zostało w celu uzyskania odpowiedzi na pytanie, czy możliwe jest skuteczne przeszkolenie studentów Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w zakresie wykrywania kłamstwa.

W tym celu postawiono szereg pytań:

- Czy, i jak dobrze, studenci potrafią wykrywać kłamstwo w toku składania zeznań?
- Czy możliwa jest poprawa ich skuteczności w wykrywaniu kłamstwa poprzez przeszkolenie w tym zakresie?
- Czy istnieją predyspozycje jednej z płci w zakresie wykrywania kłamstwa?
- Czy znajomość osoby przesłuchiwanej wpływa na skuteczność wykrywania kłamstwa?

Założono, że wykrywalność kłamstw przez studentów przed szkoleniem wynosić będzie około 50%, czyli tyle, co prawdopodobieństwo przypadkowego wyboru. Po szkoleniu wykrywalność ta powinna wzrosnąć o około 10%. Ponadto, studenci, którzy brali udział w nagraniu, powinni osiągnąć wyniki o około 5-10% lepsze od pozostałych studentów.

Jeśli chodzi o płeć, to nie powinna ona determinować skuteczności wykrywania kłamstw. Z kolei znajomość danej osoby powinna poprawić wyniki studentów o około 10-15% w stosunku do ogółu probantów.

← główny problem badawczy

} uboczne problemy badawcze

← hipoteza główna

} hipotezy szczegółowe

Zakres pracy

- podmiotowy → kto, jakie podmioty, czyja aktywność
- rzeczowy (przedmiotowy, materialny) → jakie fakty, zjawiska, procesy
- przestrzenny (terytorialny) → gdzie, w jakiej skali, na jakim terytorium
- czasowy → kiedy, w jakim okresie

Metody, techniki i narzędzia badawcze

- metoda → sposób rozwiązania problemu badawczego (jak rozwiązać problem)
- technika → przy użyciu jakich narzędzi należy rozwiązać problem badawczy
- narzędzia badawcze → użyte do rozwiązania w ramach przyjętej techniki

Metody badawcze

- metoda obserwacyjna
- metoda eksperymentalna,
- metoda statystyczna,
- metoda symulacji (komputerowej),
- metoda intuicyjna,
- krytyka źródeł,
- metoda ankietowa,
- metoda monograficzna,
- metoda indywidualnych przypadków,
- metoda sondażu diagnostycznego.

Struktura pracy

- logiczna struktura pracy
- części pracy muszą być dobrane w sposób zasadny i konsekwentny
- struktura pracy jest konsekwencją przyjętej metody

Rozdziały, podrozdziały...

- przejrzysty podział:
 - rozdział
 - podrozdział
 - punkty
 - podpunkty
- liczba zależna od objętości pracy oraz poruszanej tematyki
- każdy następny musi być powiązany z resztą pracy
- rozdziały powinny być zbliżone objętością do siebie
- każdy rozdział musi mieć swoją strukturę, formalny układ treści

Rozdziały, podrozdziały - ważne elementy

Tytuł rozdziału
(I) Wprowadzenie do tematyki rozdziału
(1) Zdefiniowanie pytania problemowego właściwego dla danego rozdziału, a następnie postawienie hipotez
(2) Zdefiniowanie metody badawczej – prezentacja struktury rozdziału i jej uzasadnienie
(II) Treść podrozdziałów i paragrafów
1.1. Podrozdział
1.1.1. Paragraf
1.1.2. Paragraf
1.1.3. Paragraf
1.2. Podrozdział
1.2.1. Paragraf
1.2.2. Paragraf
1.2.3. Paragraf
(III) Podsumowanie rozdziału
(1) Wnioski z przeprowadzonych analiz (syntetycznie)
(2) Nawiązanie do treści kolejnego rozdziału (jako logicznej kontynuacji prowadzonych badań)

Zakończenie

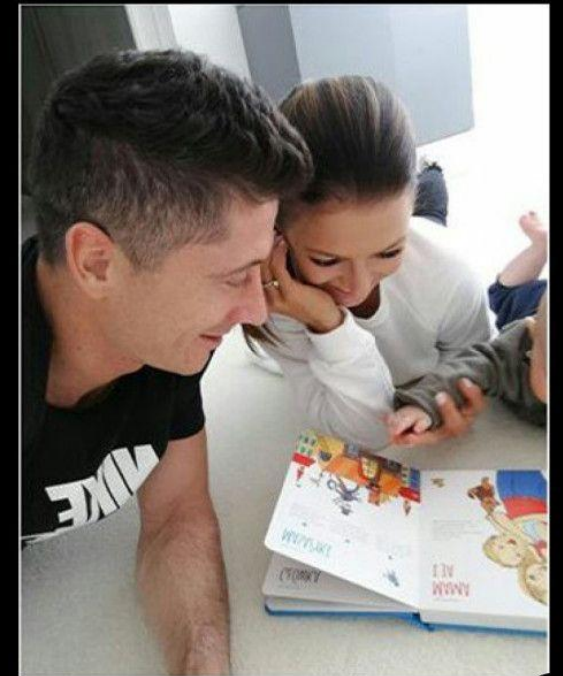
- swoiste podsumowanie pracy
- zdania pisane w czasie przeszłym
- „esencja” treści
- nie jest kolejnym rozdziałem (podobnie jak wstęp)
- koresponduje ze wstępem
- odniesienie do celu pracy, problemu badawczego i hipotez (czy udało się je potwierdzić i w jakim zakresie)
- jego rolą jest zwięzłe ustosunkowanie się autora do zamierzeń ze wstępu pracy w świetle uzyskanych wyników badań
- nie stanowi streszczenia pracy ani zestawienia tego, o czym pisano w poprzednich rozdziałach
- na podstawie zakończenia czytelnik zapoznaje się ze wszystkimi najważniejszymi wnioskami pracy i wyrabia sobie pogląd odnośnie do danej tematyki

Zakończenie

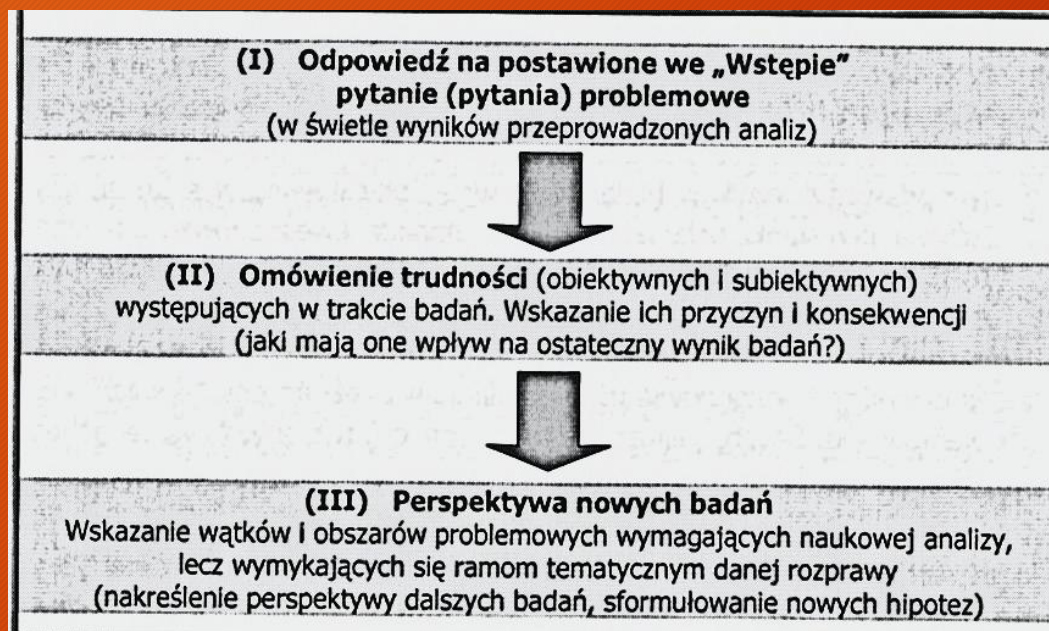
musi zawierać kilka elementów:

1. szczegółowe, lecz zwięzłe ustosunkowanie się do hipotez badawczych, w świetle nowych danych z przeprowadzonych badań → unikamy samozadowolenia z pracy!
2. omówienie trudności napotkanych w toku badań (obiektywnych i subiektywnych) i opis stopnia, w jakim wpłynęły na badania → przyznajemy się do błędów i niedoskonałości!
3. stworzenie perspektywy nowych badań → dotyczących tego, co wyniknęło z przeprowadzonych badań, a nie zostało zbadane

**GDY CAŁĄ RODZINĄ CZYTACIE
PRACĘ LICENCJACKĄ
ROBERTA.**

Elementy składowe zakończenia

Zakończenie

Dotychczasowe badania w zakresie metod wykrywania kłamstwa oraz ich skuteczności wyraźnie przemawiają za możliwością wykorzystania w przyszłości nieinstrumentalnej metody detekcji kłamstwa na podstawie obserwacji zachowań werbalnych i niewerbalnych. O ile bowiem w ostatnich 20 latach dokonał się ogromny postęp, jeśli chodzi o nowe technologie i możliwości wpływania na sam proces składania zeznań (np. poprzez wykorzystanie nowych technik przesłuchania), o tyle metody te mogą być w polskim procesie karnym stosowane jedynie w sposób ograniczony. Należy przypomnieć, że polski proces karny nie dopuszcza stosowania w toku przesłuchania badań wariograficznych oraz innych, kontrolujących nieświadome reakcje organizmu oraz wpływających na procesy postrzegania, podczas gdy stosowanie metod nieinstrumentalnych, polegających jedynie na obserwacji owych reakcji nie jest zakazane.

Głównym celem części przeglądowej pracy było przedstawienie problematyki wykrywania kłamstwa w toku przesłuchania, co jest niezbędne dla znalezienia odpowiedzi na pytanie, czy możliwe jest skuteczne wykrycie kłamstwa oraz czy polskie postępowanie karne dopuszcza korzystanie z metod, które to umożliwiają. Należy stwierdzić, że istnieją trafne metody, umożliwiające wykrywanie kłamstwa w sposób wystarczająco dokładny i precyzyjny. Ponadto, te z nich, które mają charakter nieinstrumentalny, są możliwe do zastosowania w toku procesu karnego i wydają się być odpowiednim środkiem dla dokonywania oceny prawdziwości zeznań i wyjaśnień. Najciekawszą i zarazem posiadającą najbardziej wszechstronne zastosowanie, jest obserwacja zachowań werbalnych i niewerbalnych danej osoby. Dodatkową zaletą owej metody, jest możliwość jej zastosowania również na sali sądowej (w przeciwieństwie np. do metod przesłuchania, takich jak BAI).

Celem części badawczej było stwierdzenie, czy i jak skutecznie studenci prawa potrafią wykrywać kłamstwo oraz czy możliwe jest ich przeszkolenie w tym zakresie. Dodatkowym celem było określenie, czy istnieją pewne predyspozycje jednej z płci do wykrywania kłamstwa oraz czy istnieje związek między znajomością danej osoby, a zdolnością do wykrywania u niej nieszczerości.

W tym celu wśród studentów biorących udział w badaniu przeprowadzono ankietę odnośnie prawdziwości wypowiedzi osób na przedstawionych im dwóch nagraniach z przesłuchania. W obydwu brały udział te same osoby, które odpowiadały na pytania zadawane przez osobę przesłuchującą. Przed odtworzeniem drugiego nagrania, studentów przeszkolono odnośnie werbalnych i niewerbalnych symptomów kłamstwa. Materiał badawczy stanowiły wyniki wspomnianych ankiet. Dla oceny różnicy wynikami uzyskanymi przez studentów po odtworzeniu im każdego z nagrań zastosowano test Wilcozona dla par związanych oraz obliczono współczynnik zmienności.

Uzyskane wyniki potwierdziły, że studenci prawa w sposób przeciętny potrafią wykrywać kłamstwo (ze skutecznością rzędu 40%), natomiast szkolenie w sposób istotny statystycznie poprawia ich skuteczność w tym zakresie (o ok. 22%). Zastanawiająca jest jedynie duża zmienność, jeśli chodzi o poprawę skuteczności wykrywania kłamstwa wśród probantów (od -20% do 320% w stosunku do skuteczności sprzed szkolenia). Należy jednak podkreślić, że jedynie w przypadku trzech probantów szkolenie nie przyniosło pozytywnego skutku (w tym dla jednego probanta nie wykazano żadnej zmiany w reakcji na szkolenie). Jeśli chodzi o stwierdzenie istnienia predyspozycji jednej płci do skuteczniejszego wykrywania

kłamstwa, to niniejsze badanie w żaden sposób nie może potwierdzić ani zaprzeczyć istnieniu owej predyspozycji (większość kobiet i mężczyzn uzyskała podobne wyniki). Podobnie, nie udało wykazać istnienia związku między znajomością danej osoby, a skutecznością wykrywania u niej kłamstwa, ze względu na brak udzielenia odpowiedzi na stosowne pytania przez probantów.

Badanie zrealizowało zatem główny swój cel oraz pozwoliło na wysnucie pozytywnych prognoz na przyszłość, bowiem wykazało, że możliwe jest skuteczne przeszkolenie przyszłych prawników w zakresie wykrywania kłamstwa na podstawie werbalnych i niewerbalnych symptomów kłamstwa. Różnice w zakresie skuteczności poszczególnych probantów być może zostaną w przyszłości zniwelowane, np. poprzez wprowadzenie odpowiedniego systemu motywacyjnego (w niniejszym badaniu probanci byli motywowani jedynie wolą sprawdzenia się w detekcji nieszczerości). Dodatkowo należałoby przeprowadzić badania na większej grupie probantów (dla celów niniejszej pracy przeprowadzono badania z wykorzystaniem ankiet 13 probantów, którzy wyrazili chęć udziału w nich). Potwierdzenie skuteczności szkolenia daje nadzieję na możliwość wykorzystania owej metody również w toku procesu karnego, co mogłoby pozytywnie wpłynąć na skuteczność wymiaru sprawiedliwości i adekwatność wymiaru kary. W tym celu konieczne jest przeprowadzenie dalszych badań i znalezienie obiektywnych symptomów kłamstwa.

Jeśli chodzi o cel pracy, to również został on zrealizowany - dokonano bowiem przeglądu najpopularniejszych metod wykrywania kłamstwa i oceniono możliwość ich wykorzystania w toku procesu karnego. W pracy podkreślono możliwość praktycznego wykorzystania w toku przesłuchania większości metod nieinstrumentalnych (technik przesłuchania i obserwacji zachowań werbalnych i niewerbalnych). W tym celu jednak konieczne jest wypracowanie obiektywnych kryteriów oceny prawdziwości zeznań i wyjaśnień oraz przeprowadzenie dalszych badań odnośnie skuteczności owych metod (na większych grupach probantów).

Wykaz powoływanej literatury

- bibliografia
- dalej: wykaz tabel i rycin
- inne:
 - wykaz powoływanych aktów prawnych,
 - wykaz powoływanych orzeczeń,
 - wykaz powoływanych stron internetowych/źródeł elektronicznych
- na końcu: załączniki

Przykład - wykaz literatury, spis tabel, spis rycin

Wykaz powoływanej literatury

1. F. Arntzen, *Psychologia zeznań świadków*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa, 1989.
2. K. Ask, A. Vrij i in., *Intending or Pretending? Automatic Evaluations of Goal Cues Discriminate True and False Intentions*, *Applied Cognitive Psychology*, 27, 2013, s. 173-177.
3. M. S. Bartlett, J. C. Hager, P. Ekman, T. J. Sejnowski, *Measuring facial expressions by computer image analysis*, *Psychophysiology*, 36, 1999, s. 253-263.
4. A. J. Bierach, *Mowa ciała kluczem do sukcesu*, Wyd. Astrum, Wrocław, 1997.
5. A. J. Bierach, *Sztuka czytania z twarzy*, Wyd. Astrum, Wrocław, 1994.
6. G. Bogaard, A. Vrij i in., *Contextual Bias in Verbal Credibility Assessment: Criteria-Based Content Analysis, Reality Monitoring and Scientific Content Analysis*, *Applied Cognitive Psychology*, 28, 2014, s. 79-90.
7. A. Collins, *Język ciała, gestów i zachowań*, Wyd. Astrum, Wrocław, 1997.
8. E. Dolata, *Psychologia poznawania twarzy i ich ekspresji*, Wyd. Uniwersyteckie Trans Humana, Białystok, 2001.
9. G. L. Duprat, *Kłamstwo. Studium psycho-socjologiczne*, Nakład Gebethnera i Wolffa, Warszawa, 1905.
10. P. Ekman, *Mistakes When Deceiving*, *Annals of the New York Academy of Sciences*, 364, 1981, s. 269-278.
11. P. Ekman, *Kłamstwo i jego wykrywanie w biznesie, polityce i małżeństwie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 2013.
12. P. Ekman, R. J. Davidson, *Natura emocji. Podstawowe zagadnienia*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Sopot, 2012.
13. P. Ekman, M. O'Sullivan, *From Flawed Self-Assessment to Blatant Whoppers: The Utility of Voluntary and Involuntary Behavior in Detecting Deception*, *Behavioral Sciences and the Law*, 24, 2006, s. 673-686.
14. S. Ewens, A. Vrij i in., *Using the Reverse Order Technique with Non-Native Speakers or Through an Interpreter*, *Applied Cognitive Psychology*, 30, 2, 2015, s. 242-249.
15. S. Ewens, A. Vrij i in., *The effect of interpreters on eliciting information, cues to deceit and rapport*, *Legal and Criminological Psychology*, 2014, DOI: 10.1111/lcrp.12067, s. 1-19.
16. A. Gaberle, *Dowody w sądowym procesie karnym*, Oficyna a Wolters Kluwer Business, Kraków, 2007.
17. A. Gnisci, L. Caso i A. Vrij, *Have You Made Up Your Story? The Effect of Suspicion and Liars' Strategies on Reality Monitoring*, *Applied Cognitive Psychology*, 24, 2010, s. 762-773.

Spis tabel

1. Tabela I Wpływ szkolenia na skuteczność wykrywania kłamstwa	s. 29
2. Tabela II Odpowiedzi osób przesłuchiowanych - Nagranie 1	s. 45
3. Tabela III Odpowiedzi osób przesłuchiowanych - Nagranie 2	s. 45
4. Tabela IV Wyniki losowania słuchawek w Nagraniu 1 i 2	s. 45
5. Tabela V Porównanie wyników uzyskanych przez osoby przesłuchiwane i probantów	s. 46
6. Tabela VI Skuteczność wykrywania kłamstwa przez probantów	s. 49
7. Tabela VII Płeć a skuteczność wykrywania kłamstwa	s. 51
8. Tabela VIII Wpływ znajomości danej osoby i pozytywnego nastawienia do niej na skuteczność wykrywania kłamstwa przez probantów	s. 52

Spis rycin

1. Rycina 1 Ankieta.	s. 42
2. Rycina 2 Porównanie wyników ankiety z Nagrania 1 i Nagrania 2.	s. 46
3. Rycina 3 Najczęściej podawane przez probantów symptomy prawdomówności.	s. 47
4. Rycina 4 Najczęściej podawane przez probantów symptomy kłamstwa.	s. 48
5. Rycina 5 Wylosowanie słuchawek - odpowiedzi probantów.	s. 50
6. Rycina 6 Kolor słuchawek - odpowiedzi probantów.	s. 50

Przykład - wykaz orzeczeń, aktów prawnych, stron internetowych

Wykaz powoływanych orzeczeń

1. Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 2 kwietnia 2015 r., sygn. IV KK 8/15.
2. Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 29 stycznia 2015 r., sygn. I KZP 25/14.
3. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 9 września 2014 r., sygn. II AKa 154/14.

Wykaz powoływanych aktów prawnych

1. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U.1997.89.555 ze zm.).
2. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U.1997.88.553 ze zm.).
3. Ustawa z dnia 25 czerwca 1997 r. o świadku koronnym (Dz.U.2014.1801 ze zm.).
4. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2015 r. w sprawie utrwalania dźwięku albo obrazu i dźwięku dla celów procesowych w postępowaniu karnym (Dz.U.2015.2344).

Wykaz powoływanych stron internetowych

1. <http://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/zachowanie.html>, stan na dzień 9.03.2016 r.
2. <http://sjp.pwn.pl/sjp/wiarygodny;2535587>, stan na dzień 14.04.2016 r.
3. <http://sjp.pwn.pl/sjp/;2471589>, stan na dzień 13.03.2016 r.
4. <http://sjp.pl/symptom>, stan na dzień 9.03.2016 r.
5. <http://sjp.pl/poligraf>, stan na dzień 21.03.2016 r.
6. <https://theintercept.com/2015/03/27/revealed-tsas-closely-held-behavior-checklist-s-pot-terrorists/>, stan na dzień 5.05.2016 r.
7. <http://7days.ae/sunglasses-ties-mobile-phones-dubai-customs-spots-smugglers>, stan na dzień 5.05.2016 r.

Styl pracy, czyli zasady pisania pracy

1. zasada strukturalizacji → proporcje między częściami pracy, czytelny podział na rozdziały, podrozdziały itp., logiczny układ akapitów
2. zasada hierarchizacji → logiczny podział treści na rozdziały, w zależności od ich wagi
3. zasada ciągu wynikania → logiczne przejścia między poszczególnymi rozdziałami
4. zasada obiektywności (rzetelności) → abstrahowanie od własnych przekonań i poglądów, brak naginania rzeczywistości do określonych twierdzeń (hipotez)
5. zasada dostatecznego uzasadniania twierdzeń → wyczerpujący opis każdego faktu, zdarzenia i procesu, jeśli mogą mieć znaczenie dla wniosków końcowych
6. zasada źródłowości → konieczność stosowania przypisów w tekście
7. zasada ścisłości → trzymanie się raz ustalonej terminologii
8. zasada oszczędności słowa i jasności wywodów → przekaz informacyjny, forma bezosobowa zdań (opracowano, zbadano, stworzono...)
 - unikanie błędów:
 - ortograficznych → błędna pisownia
 - interpunkcyjnych → złe zastosowanie znaków przestankowych
 - gramatycznych (fleksyjnych) → zła odmiana wyrazów
 - leksykalnych → błędne zastosowanie wyrazów
 - frazeologicznych → niewłaściwe łączenie słów w zwroty
 - stylistycznych → złe środki językowe

Etapy pisania pracy

Etapy I-IV → semestr zimowy

Etapy V-VI → semestr letni

(I) Zidentyfikowanie ogólnej PROBLEMATYKI pracy

(np. Problematyka mniejszości narodowych)

*Próba zawężenia i uściślenia problematyki
w oparciu o wstępny przegląd literatury naukowej na dany temat (kwerendę biblioteczną).
Wstępna selekcja źródeł i opracowań*

(II) Wybór TEMATU pracy

(np. Sytuacja polityczna i prawna mniejszości narodowych w Polsce w procesie przemian ustrojowych)

Kryteria wyboru – temat powinien:

- (1) Być niezbyt szeroki i ogólnikowy
- (2) Być dostosowany do warunków intelektualnych studenta
- (3) Odpowiadać zainteresowaniom autora pracy
- (4) Umożliwiać powodzenie, biorąc pod uwagę dostępność środków realizacji badań
- (5) Mieścić się w sferze aktywności naukowej promotora

Próba nadania innego brzmienia tematowi (nie zawsze jest to jednak konieczne)

(III) Wybór TYTUŁU pracy

(np. „Status polityczno-prawny mniejszości narodowych w Polsce po 1989 roku”)

Kryteria wyboru – tytuł powinien być:

- (1) Krótki i precyzyjny (zakres: podmiotowy, rzeczowy, terytorialny i czasowy)
- (2) Informacyjnie nośny (zgodny z zawartością pracy)
- (3) Poznawczo intrygujący (niebanalny)
- (4) Poprawny językowo

(IV) Przygotowanie PLANU PRACY (STRUKTURY)

Kryteria sprawdzenia poprawności:

- (1) Zgodność z tytułem pracy. Czy dzieło jest na temat?
- (2) Wyczerpywalność tematu – kompletność planu (struktury)
- (3) Logiczność struktury (zasada rozłączności podziału oraz ciągłości wynikania)
- (4) Harmonijność (proporcje między poszczególnymi częściami pracy)

*Lektura materiałów dotyczących danego tematu w odniesieniu do przyjętej struktury pracy.
Dalsza selekcja źródeł i opracowań. Naszkicowanie planu treści i logiki wyводу prowadzonego
w ramach poszczególnych części pracy (rozdziały, „Wstęp”). Sporządzanie notatek (tzw. fiszek)*

(V) PISANIE PRACY

- (1) „Robocza” wersja „Wstępu”
- (2) Tekst poszczególnych rozdziałów
- (3) Ostateczna wersja „Wstępu”
- (4) Tekst „Zakończenia”
- (5) Pozostałe elementy pracy („Bibliografia”, „Wykaz skrótów”, strona tytułowa itp.)

(VI) WSTĘPNA RECENZJA PROMOTORA I KOREKTA PRACY

Polecana literatura dotycząca sposobu pisania pracy dyplomowej:

- R. Zenderowski, Technika pisania prac magisterskich i licencjackich, Wydanie VIII, CeDeWu, Warszawa, 2015.